

Postanowienie z dnia 22 października 2009 r., III CSK 21/09

W sprawie o dział spadku nie jest dopuszczalne wydanie postanowienia wstępnego określającego sposób dokonania działu spadku.

Sędzia SN Dariusz Zawistowski (przewodniczący)

Sędzia SN Iwona Koper (sprawozdawca)

Sędzia SN Zbigniew Kwaśniewski

Sąd Najwyższy w sprawie z wniosku Adama S. przy uczestnictwie Krzysztofa S. o dział spadku, po rozpoznaniu w Izbie Cywilnej na rozprawie w dniu 22 października 2009 r. skargi kasacyjnej uczestnika od postanowienia Sądu Okręgowego w Tarnowie z dnia 25 września 2008 r.

uchylił zaskarżone postanowienie i przekazał sprawę Sądowi Okręgowemu w Tarnowie do ponownego rozpoznania oraz rozstrzygnięcia o kosztach postępowania kasacyjnego.

Uzasadnienie

W sprawie z wniosku Adama S. z udziałem Krzysztofa S. o dział spadku po Irenie i Marianie małżonkach S. Sąd Rejonowy w Dąbrowie Tarnowskiej postanowieniem wstępnym z dnia 7 kwietnia 2008 r. uznał żądanie podziału budynku mieszkalnego usytuowanego na działce nr 876 o pow. 0,0657 ha położonej w D.T. za usprawiedliwione w zasadzie oraz upoważnił wnioskodawcę do wykonania – tymczasowo na jego koszt – prac adaptacyjnych polegających na zamurowaniu otworu drzwiowego i wykonaniu pionowej ściany trwałej murowanej na strychu, po uzyskaniu zezwoleń wymaganych prawem budowlanym.

Sąd Rejonowy ustalił, że spadek po Irenie S. zmarłej dnia 18 października 1985 r. nabyli Marian, Adam i Krzysztof S. po 1/3 części, spadek zaś po Marianie S. zmarłym dnia 18 września 1999 r. nabyli Adam i Krzysztof S. po 1/2 części. W skład spadku wchodzi kilka nieruchomości, w tym działka nr 876 położona w D.T., zlokalizowana u zbiegu ulic R., D. i K., zabudowana obiektem wielolokalowym o

funkcji użytkowej w części parterowej i mieszkaniowej w części piętrowej. Układ funkcjonalno-przestrzenny budynku umożliwia jego podział fizyczny lub wyodrębnienie w nim samodzielnych lokali z pomieszczeniami przynależnymi w piwnicach i udziałami w strychu, po wykonaniu robót budowlanych. Możliwe jest dokonanie podziału tej nieruchomości według pięciu wariantów, w tym czterech przewidujących możliwość jej podziału fizycznego na dwie nieruchomości według ściany pionowej i jednego polegającego na wyodrębnieniu samodzielnych lokali w budynku. Strony nie wypracowały zgodnego stanowiska co do sposobu działu spadku.

Sąd Rejonowy wskazał, że podział budynku jest dopuszczalny, gdy budynek może być podzielony biegnącą od granicy gruntu w górę płaszczyzną (ścianą) pionową już istniejącą lub wykonaną. Warunek ten spełnia sposób podziału budynku na działce nr 867, przyjęty w postanowieniu wstępnym. Podział taki uwzględnia interesy obu stron, gdyż łączna powierzchnia użytkowa przypadająca każdej z nich w drodze tego podziału jest zbliżona wielkościowo i funkcjonalnie, a wydzielone budynki są samodzielne. Zapewnia on stronom zbliżony dochód, jest więc gospodarczo uzasadniony. W wydzielonych budynkach nie ma części wspólnych, co pozwala stronom, pozostającym w konflikcie, na ułożenie wzajemnych stosunków. Przydzielenie tej nieruchomości jednemu spadkobiercy byłoby krzywdzące dla drugiego, a ponadto sprzeczne z wolą spadkodawcy.

Jako podstawę prawną rozstrzygnięcia Sąd Rejonowy wskazał art. 11 ustawy z dnia 24 czerwca 1994 r. o własności lokali (jedn. tekst: Dz.U. 2000 r. Nr 80, poz. 903 ze zm. – dalej: "u.w.l."). Stwierdził, że sąd może w postanowieniu wstępnym, uznając, iż żądanie ustanowienia odrębnych lokali jest uzasadnione co do zasady, upoważnić zainteresowanego uczestnika do wykonania koniecznych prac adaptacyjnych.

Zaskarżonym postanowieniem Sąd Okręgowy oddalił apelację uczestnika Krzysztofa S., nie podzielając podniesionych w niej zarzutów naruszenia przez Sąd Rejonowy przepisów art. 618 § 1-3 oraz art. 680 k.p.c., a także art. 211, 212, 1038, 1039 i 1040 k.c. oraz bezwzględnie obowiązujących przepisów prawa budowlanego zawartych w rozporządzeniu Ministra Infrastruktury z dnia 12 kwietnia 2002 r. w sprawie warunków technicznych, jakim powinny odpowiadać budynki i ich usytuowanie (Dz.U. Nr 75, poz. 690).

Odnosząc się do dopuszczalności wydania postanowienia wstępnego w postępowaniu nieprocesowym w przypadkach niewymienionych w art. 567, 618 i 685 k.p.c., Sąd Okręgowy przyłączył się do poglądu dopuszczającego w tym postępowaniu – poza przypadkami wymienionymi wprost we wskazanych przepisach – wydanie postanowienia wstępnego na podstawie art. 318 § 1 w związku z art. 13 § 2 k.p.c. Stwierdził, że orzeczeniem jest postanowienie wstępne określające sposób podziału majątku spadkowego, który w konkretnej sprawie jest sporny. Postanowienie wstępne ma wówczas charakter ustalający i nie oznacza, że doszło do przesądzenia, któremu z uczestników przypadnie sporna część.

Sąd Okręgowy uznał, że nie miał zastosowania art. 11 ust. 2 u.w.l., gdyż Sąd pierwszej instancji rozstrzygnął o możliwości podziału fizycznego nieruchomości budynkowej na dwie niezależne nieruchomości, a nie o ustanowieniu odrębnej własności lokali, czego dotyczy ten przepis. Przyjął jednak, że ma on zastosowanie przez analogię w sprawach o zniesienie współwłasności i dział spadku, w których objęta tym przepisem kwestia nie została uregulowana przez ustawodawcę. (...)

W skardze kasacyjnej uczestnik postępowania zarzucił naruszenie art. 211 w związku z art. 1035 k.c. przez błędne zastosowanie, polegające na uznaniu za usprawiedliwione w zasadzie żądania podziału fizycznego, podczas gdy jest on sprzeczny z przepisami prawa, społeczno-gospodarczym przeznaczeniem rzeczy i pociąga za sobą istotną zmianę rzeczy i zmniejszenie jej wartość, art. 212 § 2 w związku z art. 1035 k.c. przez ich niezastosowanie, pomimo istnienia okoliczności uzasadniających przyznanie rzeczy na własność uczestnikowi, art. 11 ust. 2 u.w.l. przez błędną wykładnię polegającą na przyjęciu, że znajduje on zastosowanie w sprawie o dział spadku, gdy sąd uznaje za usprawiedliwione w zasadzie żądanie podziału fizycznego budynku, bez wyodrębniania lokali mieszkalnych, art. 385 w związku z art. 318 § 1 § 1 k.p.c. przez pominięcie podniesionego przez wnioskodawcę zarzutu wydania postanowienia wstępnego bez usprawiedliwionych podstaw, art. 385 w związku z 233 i 316 § 1 w związku z art. 391 § 1 i art. 13 § 2 k.p.c. przez błędne zastosowanie. (...) Domagał się uchylenia zaskarżonego postanowienia w całości i przekazania sprawy do ponownego rozpoznania.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

(...) Wydanie wyroku wstępnego jest w świetle art. 318 § 1 k.p.c. dopuszczalne, a zarazem uzasadnione, gdy sama zasada roszczenia jest według oceny sądu pierwszej instancji wątpliwa i pozostaje przedmiotem sporu stron oraz

gdy sporna jest także wysokość roszczenia, a jej ustalenie połączone jest z pracochłonnym, często również kosztownym, postępowaniem dowodowym, które mogłoby okazać się niepotrzebne, gdyby roszczenie powoda ocenione zostało przez sąd drugiej instancji jako niesłuszne co do zasady.

Wykładnia pojęcia „zasada roszczenia” była przedmiotem wypowiedzi zarówno doktryny, jak i orzecznictwa Sądu Najwyższego (por. uzasadnienie uchwały z dnia 19 listopada 1957 r., 4 CO 15/57, OSN 1958, nr 4, poz. 114 oraz wyrok z dnia 28 czerwca 1982 r., IV CR 230/82, OSNCP 1983, nr 2-3, poz. 42). W ich wyniku ukształtowało się stanowisko, że pojęcie to oznacza konkretne prawo lub stosunek prawny, a nie pogląd prawny lub faktyczny, któremu sąd chce dać wyraz w swoim rozstrzygnięciu (wyrok Sądu Najwyższego z dnia 4 lutego 2000 r., II CKN 738/98, OSNC 2000, nr 7-8, poz. 146).

Na tle zarzutów skargi kasacyjnej rozważenia w pierwszej kolejności wymaga kwestia, czy dopuszczalne było wydanie na podstawie art. 318 § 1 k.p.c. postanowienia wstępnego i czy mogło ono dotyczyć określenia sposobu podziału wchodzącej w skład masy spadkowej nieruchomości. To rodzi pytanie o dopuszczalność w postępowaniu nieprocesowym postanowień wstępnych w przypadkach innych niż wyraźnie przewidziane w tytule II, księgi II kodeksu postępowania cywilnego.

Szczególny charakter postanowień wstępnych, o jakich jest mowa w art. 567, 618 i 685 k.p.c. różni je od wyroków wstępnych w rozumieniu art. 318 § 1 k.p.c., rozstrzygają one bowiem samodzielnie zagadnienia sporne, mające dla sprawy głównej znaczenie prejudycjalne, bez odsyłania stron na drogę procesu. W literaturze oraz w judykaturze zarysowała się rozbieżność stanowisk co do tego, czy sąd może wydać w postępowaniu nieprocesowym postanowienie wstępne również w innych wypadkach (art. 318 § 1 w zw. z art. 13 § 2 k.p.c.).

Sąd Najwyższy w obecnym składzie podziela pogląd dopuszczający wydanie postanowienia wstępnego w postępowaniu nieprocesowym także w innych niż wymienione uprzednio sprawach lub w tych samych sprawach, lecz w innej sytuacji, w której zachodziła możliwość i celowość orzeczenia wstępnego „co do samej zasady” (por. uchwała Sądu Najwyższego z dnia 9 maja 1967 r., III CZP 37/67, OSNC 1967, nr 11, poz. 198 oraz postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 21 października 1999 r., I CKN 169/98, OSNC 2000, nr 5, poz. 86). Jest to jednak możliwe w warunkach, jakie odpowiadają wyrokowi wstępnemu, tj. jeżeli

przedmiotem postępowania jest zasądzenie świadczenia lub ustalenie, a dochodzone świadczenie jest sporne tak co do zasady, jak i co do wysokości. W sprawie o dział spadku nie jest spełniony warunek wydania postanowienia wstępnego na podstawie art. 318 § 1 k.p.c. w postaci sporności wysokości żądania osoby wszczynającej postępowanie.

Artykuł 685 k.p.c. dopuszcza wydanie w sprawie o dział spadku postanowienia wstępnego rozstrzygającego spór o uprawnienie do żądania działu spadku oraz postanowienia wstępnego rozstrzygającego spór między współspadkobiercami, czy dany przedmiot należy do spadku. Zawarte w tym przepisie uregulowanie, dopuszczające wydanie postanowienia wstępnego w sprawie o dział spadku w dwóch wskazanych wyżej przypadkach, odmiennych od wchodzących w zakres art. 318 § 1 k.p.c., wyłącza wydanie na podstawie art. 318 § 1 w związku z art. 13 § 2 k.p.c. postanowienia wstępnego w innych przypadkach, odbiegających od objętych art. 318 § 1 k.p.c.; w szczególności wyłącza wydanie postanowienia określającego sposób dokonania działu spadku (por. postanowienia Sądu Najwyższego z dnia 25 listopada 1999 r., II CKN 750/98, OSNC 2000, nr 6, poz. 107 i z dnia 30 września 2004 r., IV CK 455/04, "Biuletyn SN" 2005, nr 2, s. 15)

Skarżący trafnie podniósł, wspierając wywód argumentacją zaczerpniętą z motywów postanowienia Sądu Najwyższego z dnia 25 listopada 1999 r., II CKN 750/98, że aż do zamknięcia rozprawy stronie przysługuje uprawnienie do składania stosownych wniosków i kształtowania postępowania w zakresie ustaleń mających służyć rozstrzygnięciu w sprawie. Stosownie do art. 316 § 1 k.p.c., sąd wydaje orzeczenie, biorąc za podstawę stan rzeczy istniejący w chwili zamknięcia rozprawy. To właśnie stan rzeczy z chwili zamknięcia rozprawy decyduje o wyborze sposobu działu spadku na podstawie mających zastosowanie na podstawie art. 688 k.p.c. reguł określonych w art. 211 i 212 k.c. Wydanie w rozważanym przypadku postanowienia wstępnego, określającego sposób podziału, podważa w znacznym stopniu sens dalszego postępowania.

Artykuł 11 ust. 2 u.w.l. uzupełnia regulację zawartą w art. 685 k.p.c., poszerzając możliwość wydania postanowienia wstępnego o przypadek, w którym nie występują okoliczności przewidziane w art. 318 § 1 k.p.c.; gdy budynek spełnia warunki techniczne do nadania lokalom cechy samodzielności, pozwala wydać postanowienie wstępne uznające żądanie ustanowienia odrębnej własności lokali za usprawiedliwione co do zasady, z upoważnieniem zainteresowanego uczestnika

do wykonania – tymczasowo na jego koszt – nieodzownych prac adaptacyjnych. Postanowienie to może zawierać stosowne nakazy lub zakazy zmierzające do usunięcia przeszkód stawianych przez innych uczestników.

Przepis art. 11 ust. 2 u.w.l. w sposób samodzielny reguluje przesłanki wydania przewidzianego w nim postanowienia wstępnego oraz jego treść (por. postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 30 lipca 2002 r., IV CKN 1226/00, OSNC 2003, nr 7-8, poz. 113), a wydane w sprawie postanowienie, które odpowiada wymaganiom tego przepisu, wyłącza art. 318 § 1 k.p.c. w zakresie nim unormowanym jako podstawę wydania postanowienia wstępnego. W związku z tym skarżący zasadnie zarzucił, że nie było podstawy prawnej do wydania w sprawie postanowienia wstępnego, określającego sposób dokonania podziału wchodzącej w skład spadku, oprócz innych przedmiotów majątkowych, nieruchomości. (...)

Należy także zauważyć, że nie jest trafny pogląd Sądu Okręgowego dopuszczający możliwość stosowania przez analogię w sprawach o dział spadku przepisu art. 11 ust. 2 u.w.l. także w sytuacji, w której sąd dokonuje podziału nieruchomości w inny sposób niż przez wyodrębnienie własności lokali. Przewidziana w art. 11 ust. 2 u.w.l. możliwość wydawania postanowień wstępnych i upoważniania zainteresowanego uczestnika do dokonania w trakcie postępowania robót adaptacyjnych oraz dopuszczająca ustanowienie określonych nakazów i zakazów usuwających przeszkody stawiane w ich wykonaniu przez innych uczestników jest samodzielną instytucją przewidzianą tylko na gruncie ustawy o własności lokali, której *rationem legis* stanowi specyfika ustanowienia odrębnej własności lokali. Z tej racji funkcjonuje ona jedynie w odniesieniu do ustanowienia odrębnej własności lokalu i na jego potrzeby, może zatem mieć zastosowanie w sprawach o dział spadku jedynie wówczas, gdy przedmiotem zgłoszonego w niej żądania jest ustanowienie odrębnej własności lokalu.

Z tych względów na podstawie art. 398¹⁵ § 1 k.p.c. orzeczono, jak w sentencji.